

Farkas Árpád: A szivárgásban

Van úgy, hogy a költő megüti azt a hangot, amelyet a sokaság örömmel fogad, mondván: ez a mi hangunk, ezek a mi gondolataink, érzéseink — a mi szavaink, csak nem tudtuk kimondani őket; a mi nevünkben szólal meg a költő. A nemzet minden lírikusára áll ez, csupán idő kérdése, hogy szavait átérzi-e a művelődő sokaság. Igaz, vannak, akik mindig a kevesek kedvencei lesznek — Füst Milánról mondogatják például, hogy ő a „költők költője”. Az is igaz, hogy a népszerűség olykor a sokaság nevében megszólaló költőt is a halála után éri utol — Csokonai, József Attila is így járt, s ha közönségen nagyközönséget értünk, országos visszhangot, akkor Ady sem járt különül.

Populáris és exkluzív; nem egészen ellenkező pólusú fogalom-pár — egymásnak nem annyira ellentétei, mint kiegészítői. Perlekedő hangadók mégis úgy képviselték őket, mintha egymást kizáró vagy érvénytelenítő értéktípusokat fednének; költészetünk mindig hajlamos volt arra, hogy két ágra, egy exkluzívra és egy populárisra szakadjon. Valójában populáris művek is hozhatnak az irodalomba „új borzongásokat”, melyeket aztán fél évszázadon keresztül másolgatnak a sznobok — elég, ha a dalíró Petőfíre vagy a balladaköltő Aranyra gondolunk —, és exkluzív alkotások is lázba hozhatják a nagyközönséget, igaz, rendszeren erős késéssel.

Gyaníthatóan az ötvenes évek és mérsékeltbben az utána következő évtizedek hazug népszemlélete és kultúrpolitikája okozza, hogy napjainkban, mintegy visszahatásként, rájár a rúd mindenre, am populárisnak mondható a költészetben. Az elfogultság olyan hatalmas látókörű és műveltségű alkotókat sem kímél, mint Illyés Gyula, s olyan gazdag benső rétegzettségű életműveket is kikezdezt már, amilyen a Nagy Lászlóé, Csoóri Sándoré, s aki mellettük tanúskodik, az is könnyen megkaphatja a „populista” vádat, hiába tudná bizonyítani, hogy minden érték iránt egyformán fogékony.

Én nem vádolok senkit, csak egyre szeretném figyelmeztetni a „populista” irodalom esküdt ellenségeit: az irodalom illetén csonkolása teljes elvéréssel fejeződhet be. Örüljenek inkább, ha még találkoznak versolvasó, versszerető emberekkel; örüljenek, ha még valamelyest *nép-szerű* a vers. Kár elvágni a szálakat Illyés és Babits, Nagy László és József Attila, Bella István és Dsida Jenő között, miként Pilinszkyt sem hagyhatjuk „kilőni” Illyés Gyula mellől és viszont.

*

A Romániában élő Farkas Árpádot arra jelölte ki léthelyzete és verskultúrája, hogy közösségének hangadója legyen — közelebről az erdélyi magyarok, főleg a falun élők szószólója. Most, hogy az ötven felé közeledő költő válogatott versei megjelentek az újabban ismét itthon működő Püski Kiadónál, jól látható működésének ez az egyértelmű tisztázottsága. Így tanúskodik elődei és sorstársai mellett: „s a vízmosásos szemekben az árnyak / nézik, nézik évezredek hosszan / hogy a türelem partjain milyen erdő ég el”. Természetszimbolikája és metaforikus kifejezőeszközei keresetlenségükben lehetővé teszik, hogy könnyedén váltson át a közvetlen szólás hangnemére — a vers így folytatódik: „csak lábujjhegyen, halkán! / apáink hűlő, drága arcán járunk” (*Apáink arcán*).

Mint anyaországi pályatársai közül Bella István, ő is kész költő már húszévesen. Hangjának közvetlenségét meg is őrzi, csupán metaforái lesznek egyre nagyobb fesztávú áthidalások hasonló és hasonlított közt. Mindent személyessé, emberivé varázsol, dolgok és fogalmak egyneművé lényegülnek át, egész versvilága egylelkű, a költő lelkületével azonos. Csodákkal benépesített világ ez, s nem kell visszamenni az időben Hérakleitoszig, hogy kimondhassuk: itt minden az ő életét-halja és az ő hálálát éli: „szívárog fel / a mélybehullt, forró / lábdobogás” — írja halottai valamelyikéről. Másutt: „Megrázta magát a föld / s az emberi verejték / százas gyöngyei / csengve gurultak az ekevasakon”. Idillikus képei mindig a borzalom visszaját mutatják — Radnóti Miklós rokona ebben: „kifort a némán erjedő nagy éjben / a csönd, a szó, a béke és a bor” — ezt a csupa béke és nyugalom sort ilyen szavak vezetik be: „S borzongó, szomjas ujjak jönnek értem” (*Szólószem*).

Tiltakozik a megbékélés, a cselekvéstelenség ellen — a falu zárt világából úgy akar kitörni, mint itthoni falvainak költő-küldöttei, a fiatal Nagy László, Csoóri Sándor vagy Ágh István. *Csak csend ne legyen* — mondja címszavakban, s íme egy jellemző mondata: „hár-sak, hangoló utak xilofonjai; / szólaljatok, ha végighúzza rajtatok / rózsaszínű ujját a reg-gel”. Ez a suhancos kedvesség többé nem hagyja el — mindmáig van verseiben, a tragikummal terhes darabokban is, valamű eredendő humor és derű. S ugyanúgy ez a visszajáról

is igaz: boldog pillanataiban is átsuhan versein valami vészjósló árnyék: „Salétromként kicsapódik a szerelem és megköt / esőmosta falként beomló homlokomon”. Nem fél bizonyos áthallásoktól — Garai Gábor legjobb szerelmes versének hasonlat-boga sejlik a képsorban („Mert ha a szerelem elhagyott, / kipattogzik arcodon vékony / fehér rétegben a védtelenség, / mint omló falon a salétrom”). Másutt Nagy László hat rá: „Tűz, tűz, gyönyörű, / mellkasban lobogó lilium-máglya”. Expresszionisztikus túlzásai, a felajzott energiákat kifejező képek is Nagy Lászlóra emlékeztetnek: „Kapjatok félre minden gyúlékony / rongyot, papírost, fát; — / rám kapcsolják a világ összes áramát. / Vörösen izzó rőt rezsó a mellem”.

Mind e hasonlóságok ellenére, korán megtalálja félreismerhetetlen hangvételét: egyszerre melankolikus és ajzott, kesernyés és derűs, szomorú és hetyke, lemondó és kihívó. Tájképei egészen sajátosak. Talán csak Erdélyben, a magas hegyormok közt szállong az éj sötét kályhain a süllyögő keserűgomba szaga, talán csak ott rajzolják száraz villámok rajzaikat a föld arcára ráncnak, ott kerekednek föl temetőbogarok a dohányszínű alkonyatban, páncélos hátukra véve egy-egy kopjafát, ott jelenik meg fején gyertyával a bárány. És ott pirosodik a forgácsokkal borított irtásokon a szamóca, mint a favágók elhullott vércseppei. Ez a hangsúlyozott erdélyiség azonban nem választja el őt mitőlünk, a síkságok és dimbes-dombos tájak lakóit. Az él benne mindenestül a természetben, aki a képzeletével is lát, s nemcsak a jelenségeket figyeli meg, hanem szavaival meg is teremti a jelenéseket. S ő egész lélekkel, szömmel, képzelettel, sejtelemmel, s az elődök emlékével együtt benne áll a tájban, mely benne él embereivel együtt. Humorával is: „Ó lányok, / mint a befőttet, ide / eltett a szükség télire, / szalicil-hó hull, bőrötökre simul / puhán”. Ez a vidám tárgyiasítása embereknek ugyanarról a töről fakad, mint a természet dolgainak megszemélyesítése: egymást mondja ki ember és vidék.

Történelmi látomásverseinek párját is meg tudnám nevezni idehazai líránkban. A „fölkoncoltak s temetetlenek”, a „föbe lóttek” emléke köti, élesztgetését hivatásának tekintti: „ó, megrontott husúak, megégett / hiteknek füstje, felszállj, / szívünkön átremegj”. Érzékeli a Kelet és Nyugat közös határmezsgyéjén meghúzódozó haza kényes egyensúlyi helyzetét, közelről borzong át rajta az ázsiai fenyegetés, mely nem pusztán földrajzilag értendő. Hatalmas távlatba helyezi a „szociollíra” másoknál oly szűkös tematikáját. Egész évszázadunk történelme benne sejlik az öreg parasztok mosakodó mozdulataiban: az első, a második világháború rohamai, az űző és az üldözött, a verő és a megvert sorsa, a tisztaság vágya és a beszennyeződöttség. De benne van az örök emberi sors is, a létharc és a halál árnyéka, dac és szorongás, önzés és lemondás.

Magyarnak lenni Romániában — ez persze egy fokkal nehezebb, mint a szokásos emberi sors. A gazdagságról tudja, hogy mindenekelőtt a lélekben, az emberi kapcsolatokban rejlik, s ebből nem forgatható ki az ember: „kétmillió arcnak ránca, / sorsnak konca — és különce / jó velem a bal zsebemben / dohányporral elkeverten, / anyaföldem — minden kincsem / és koloncom — menekitem: / nosza rajta, ha tudjátok, / vámoljátok, vámosok!” (Határátkelés).

Csinján emleget nemzeti, nemzetiségi sérelmeket — nem is használhatja fel őt a felelőtlenség, a politikai kalandorság. Ellenáll ennek a nemzetből kiemelkedett nagyjaink sora, Dózsa és Petőfi, Körösi Csoma Sándor és Bartók. S ellenáll az elszigeteltségében megőrzött közösség is, melynek kultúrája ugyancsak az emberség példája. Az ember itt is esendő — nem idealizálja közösségét: „A népvándorlás első évezredének végére jutva / nem álmodok magamnak már máshol hazát, / csak ott, / hol testvér is marjamba mar, / nemcsak barát, / hol barbár legelőin szagos füvet harap a nép, / bűze melegít, / s csülökre kel a civilizáció morzsáíért!” — Súlyos, kemény szavak ezek, Kökseyhez, József Attilához, Ilyéshez is méltóak. Erdélyi költészetünkben — nagyjából Farkas Árpád korosztályánál maradván — egy Szócs Géza vagy egy Markó Béla intellektuálisabb versvilága mellett ez a legnemesebb

és legcsillogóbb. Tartására kényes, költő-egyéniességét gondosan műveli, erkölcsileg is karbantartja: „Kinná lombosodó konok küzdelemben / teljes-ember-arcod végre megszülessen”.

Létezésének elszigeteltségét, s nem valamiféle „góbéskodó” manírt hív életre a ritka tájszavakkal. Élvezi a nyelv ízeit, mint legnagyobb kincsét, de mértékkel él velük. Mesehősökhöz hasonlítja magát, aki a legnagyobb tétre indult el otthonából. Szerelem és ifjúság az erőtartaléka. „Hamari győzelemre éhes, csodákra szomjas Fiú”-ként, „szenvedélyek vőlegénye”-ként tünteti fel magát. Az öröme, természetes érzelemajándékok az útravalói: „a romok közt talált karéjnyi búzakenyeret, / a szerelmet úgy morzsolgatja, holtáig tartson”. S a lenézett „provincián” ő is a világ szabadságáról álmodik: „Billeg egy fűszál / ajkai közt, és világszabadság, motyogja csönd- / ben és konokon. Hát ennyi, csak ennyi — — —” (*Petőfi Sándor*). Nyugodt szívvel ismételhetem meg, amit hat évvel ezelőtt írtam róla: közel áll ahhoz, hogy nemzedékéből korunk költője, a magyar lírikus legyen.

ALFÖLDY JENŐ